

Девіцька А. І.,
кандидат філологічних наук,
доцент кафедри теорії та практики перекладу
Ужгородського національного університету

ОСОБЛИВОСТІ АКТУАЛІЗАЦІЇ ІНШОМОВНОГО МОВЛЕННЯ В ДІТЕЙ-БІЛІНГВІВ ІЗ БІЕТНІЧНИХ СІМЕЙ

Анотація. У статті описано підходи та тенденції щодо вивчення специфіки іншомовного мовлення в дітей-білінгвів із біетнічних сімей у сучасних лінгвістичних дослідженнях. Питання дослідження розвитку і поширення білінгвізму є на часі також у соціолінгвістичних студіях та міжкультурній комунікації, оскільки перебуває у стані інтенсивної динаміки та зазнає суттєвого впливу глобалізації.

Білінгвізм у статті розглядається як практика почергового використання двох мов або як наявність і функціонування в межах одного суспільства двох чи кількох мов. Підкреслено, що специфіка у використанні мов дітьми-білінгвами дошкільного віку з біетнічних сімей полягає в тому, що між першим і другим рівнями оволодіння двома мовами немає чіткої межі, а під час послідовного опанування двох мов друга мова неминуче засвоюється на тлі першої. При цьому власне перша мова є рушієм та фундатором когнітивного розвитку і відіграє вирішальну роль у визначенні інтелектуальної картини світу.

Виявлено вплив білінгвізму на когнітивний розвиток та встановлено особливості актуалізації іншомовного мовлення в дітей-білінгвів із біетнічних сімей. Проаналізовано, що набуття деяких комунікативних навичок з іноземної мови здатне вдосконалити вміння дитини-білінгва щодо рідної мови, зокрема покращити навички читання та письма, ефективно формулювати та висловлювати власну думку, розвивати впевненість у власних висловлюваннях під час актуалізації іншомовного мовлення. Схарактеризовано, що у віці до трьох років дитина опановує обидві мови спонтанно, завдяки дії тих механізмів, які забезпечують оволодіння рідною мовою. Виявлено, що комунікативна діяльність дитини буде прогресувати однаково в кожній мові, за умов, коли дитина сприйматиме речення, які вона чує та читає, на однаковому рівні. У період після трьох років ці механізми починають змінюватися і в подальшому нівелюються.

Зроблено висновок, що діти-білінгви характеризуються більш глобальним мисленням, починаючи з молодшого віку, оскільки вони, як правило, піддавалися впливу щонайменше двох різних культур ще з народження. Така практика змалечку сприяє кращому розумінню, збереженню та поцінуванню різних культур. Підкреслено, що білінгвізм дітей дошкільного віку має істотні відмінності від білінгвізму дорослих через свою непостійність, динамічність, а також труднощі його встановлення.

Ключові слова: дитячий білінгвізм, біетнічні сім'ї, мультиетнічні сім'ї, вивчення іноземної мови, міжкультурна комунікація.

Постановка проблеми. Сучасний глобалізований світ стрімко руйнує етнічні та мовні кордони між країнами. Політичні, економічні, наукові та культурні взаємозв'язки нині

сприяють опануванню двох або більше іноземних мов серед представників всіх вікових категорій. Оскільки збільшується кількість контактів між представниками різноманітних культур, виникає не тільки їх змішування, але й співіснування, в якому зберігається своєрідність та специфіка цих культур.

Аналіз останніх досліджень і публікацій свідчить про те, що важливого значення дослідники надають проблемі *когнітивного розвитку дітей-білінгвів* (А. Богуш, У. Вайнрайх, А. Валлон, Л. Виготський, Д. Джонсон, К. Долгова, Н. Імедадзе, В. Ламбер, О. Леонтьєв, В. Леопольд, Л. Надудварі, О. Пометун, К. Протасова, Ж. Ронжа, У. Стерн, А. Табуре-Келлер, Яо Террі, Е. Хауген, А. де Хувер, Г. Цукерман, Г. Чиршева, О. Шахнарович, Т. Шкваріна, А. Яцикявічус). Результати досліджень щодо індивідуальних особливостей особистості, а також її здібності реалізувати *комунікативну і когнітивну компетенції в мовленнєвій поведінці* представлені у працях зарубіжних вчених В. Ламберта, В. Леопольда, Ю. Леві, Е. Райта, Ж. Ронжа. Дослідження, присвячені *специфіці засвоєння рідної і нерідної мов*, знаходимо у студіях із психолінгвістики (Р. Антонюк, М. Жинкін, І. Зимняя, О. Леонтьєв, О. Негневицька, О. Протасова, О. Шахнарович) і психології (А. Алхазішвілі, В. Артемов, Б. Беляєв). На особливу увагу заслуговують дослідження, які містять рекомендації для батьків із біетнічних та змішаних сімей, що стикаються з *проблемою вибору мови під час спілкування з дитиною-білінгвом* (К. Бейкер, С. Берон-Хюверт, В. Венг, А. Гейз, А. Кінг, С. Мадден, К. Майлз, У. Меккі, Б. Пірсон, В. Ракено, С. Ремен, В. Стейнер, Т. Токухама-Еспіноза, П. Фіцпетрік).

Метою статті є виявлення впливу білінгвізму на когнітивний розвиток та встановлення особливостей актуалізації іншомовного мовлення в дітей-білінгвів із біетнічних сімей.

Виклад основного матеріалу. Під лінгвістичним поняттям «*білінгвізм*» розуміємо почергове використання двох мов [3, с. 24; 10, с. 556; 14, с. 11]. Проте деякі дослідники, зокрема Л. Щерба, А. Герд, G. Williams, використовують цей термін на позначення уміння тих чи інших представників соціуму спілкуватися двома мовами незалежно від ситуації чи обставин.

Необхідність детального аналізу компонентів мовних систем сегментного та надсегментного рівнів, що спричинюють труднощі під час одночасного оволодіння двома мовами, а також виявлення відхилень від норм кожної з мов, є першочерговою проблемою білінгвізму [3, с. 22]. Внаслідок міжкультурної комунікації в біетнічних сім'ях відбувається взаємодія сегментного та надсегментного мовних рівнів, що контактують. Так, результатом таких контактів стає інтерфероване мовлення в дитини-білінгва. Особливості перенесення явищ рідної

мови в іноземну, а також взаємного спрощення мовних виразів спостерігалися у всіх подібних випадках під час іншомовного мовлення дітей-білінгвів.

Перші етапи в історії дослідження раннього дитячого білінгвізму майже повністю були засновані на матеріалі, зібраному в біетнічних сім'ях. Цілком природно, що дитячий білінгвізм найбільш гармонійно розвивається в біетнічних або змішаних сім'ях, тому досліджень, присвячених цьому виду білінгвізму, набагато більше, ніж праць, в яких висвітлено особливості моноетнічного білінгвізму. Зрозуміло, що в моноетнічних сім'ях батьки є носіями однієї мови та є представниками одного етносу й культури. Водночас сім'ї, в яких всі члени є представниками одного етносу чи національності, називаються моноетнічними, а білінгвізм у дитини, що формується за таких умов, можна назвати моноетнічним.

Цікавими для нашої роботи є наукові розробки дослідниці Е. Бялисток, зокрема праця "Language Processing in Bilingual Children" [6] та монографія "Bilingualism in Development: Language, Literacy and Cognition" [5]. Згідно з твердженням дослідниці, білінгви використовують більше мозкових ресурсів та застосовують дієвіші процеси для вирішення завдань, на відміну від монолінгвів. Е. Бялисток також наголошує на наявності в білінгвів особливої процедури щодо контролю уваги під час вибору необхідної форми та значення під час комунікації.

Головним чином, специфіка у використанні мов дітьми-білінгвами дошкільного віку з біетнічних сімей полягає в тому, що між першим і другим рівнями оволодіння двома мовами немає чіткої межі [11, с. 58]. Отже, другий етап може розпочатися в будь-який момент, навіть поки триває перший. Під час послідовного опанування двох мов друга мова неминуче засвоюється на тлі першої. Можна припустити, що саме перша (рідна) мова є рушієм та фундатором когнітивного розвитку та відіграє вирішальну роль у визначенні інтелектуальної картини світу.

Разом із тим набуття деяких комунікативних навичок з іноземної мови здатне вдосконалити вміння дитини щодо рідної мови, зокрема навички читання, формули ввічливості, здатність спиратися на мовну інтуїцію, формувати думку про зміст висловлювань, що позитивно впливає на розвиток рідної мови [8, с. 112–113].

Беззаперечним є той факт, що у віці до трьох років дитина опановує обидві мови спонтанно, завдяки дії тих механізмів, які забезпечують оволодіння рідною мовою. У період після трьох років ці механізми починають змінюватися і в подальшому нівелюються. Дослідники схилиються до думки, що білінгвізм дітей дошкільного віку має істотні відмінності від білінгвізму дорослих через свою непостійність, динамічність, а також труднощі його встановлення.

Зупинимося детальніше на результатах щодо впливу білінгвізму на дітей раннього віку. Так, більшість сучасних батьків впевнені, що саме ранній вік сприяє ефективності формування білінгвізму й багатомовності. Різні видання публікують рекомендації щодо раннього білінгвального розвитку дитини, зокрема, описують специфіку двомовності у власних сім'ях авторів статей. На особливу увагу заслуговують публікації авторки К. Геллер, в яких, зокрема, пропонується розв'язання в оригінальний спосіб питання, яке давно є на часі, – виявлення особливостей позитивного та негативного впливу білінгвізму на розвиток дітей [9]. Геллер – американка за похо-

дженням, засновниця веб-сайту та авторка журналу з назвою "Multilingual Living" проводить аналіз переваг раннього білінгвального виховання на власних дітях, спілкуючись із ними німецькою та англійською мовами. Авторка наводить розроблену й апробовану нею концепцію поперемінного використання рідної та іноземної мов й наголошує, що в такий спосіб діти поступово звикають висловлювати свої думки та почуття кожною з опанованих мов у відповідному віці [9]. Можна зробити висновки, що комунікативна діяльність дитини буде прогресувати однаково в кожній мові за умов, коли дитина сприйматиме речення, які вона чує та читає, на однаковому рівні.

Водночас дослідниця В. Раєно перераховує переваги білінгвізму, які вона зафіксувала на основі власного досвіду та низки інших досліджень особливостей дитячого білінгвального розвитку [12]. Першою перевагою, про яку згадує В. Раєно, є те, що білінгвізм сприяє власне єднанню родини. Дослідниця наголошує на важливості уміння дитини послугуватись двома мовами, які вважаються рідними для батьків, дідів та бабусь, оскільки таке єднання стає ключовим у понятті родинного зв'язку [13, с. 36].

Аналогічними є результати досліджень К. Бейкера, в яких зафіксовано та підтверджено наявність більш розвинених метакогнітивних здібностей у дітей-білінгвів, а також здатність більш зрозуміло пояснити правила своїм співрозмовникам, надати більш чіткі визначення понять тощо [4]. Узагальнюючи вищезазначене, зазначимо, що білінгвізм позитивно впливає на академічні навички дитини. Численні дослідження показали, що білінгвальна комунікація в дітей-білінгвів допомагає мозку справлятися з мультитаскінгом, запам'ятовувати й отримувати нові знання значно легше, ніж дітям-монолінгвам [1, с. 42]. Подібним є висновок, що діти-білінгви характеризуються більш глобальним мисленням, починаючи з молодшого віку, оскільки вони, як правило, піддавалися впливу щонайменше двох різних культур ще з народження. Така практика змалечку сприяє кращому розумінню, збереженню та поцінуванню різних культур.

У рамках нашого дослідження цікавими є висновки дослідниці В. Раєно щодо мовних особливостей дітей-білінгвів. У своїй книзі "Bilingual by Choice. Raising Kids in Two (or more!)" Languages Раєно наголошує, що основною перевагою дітей-білінгвів є їх конкурентоспроможність на ринку праці в майбутньому [13, с. 8]. Нині, коли ринок праці став глобальним, з'явився попит на працівників, що спілкуються кількома мовами. Зрозуміло, що діти, які виховувалися в білінгвальному та біетнічному середовищі, матимуть більше шансів знайти роботу та кращі можливості працювати за кордоном, ніж ті діти, які виростили в монолінгвальному оточенні.

Проте сучасній науці відомо й про негативні наслідки білінгвізму на дитячий розвиток. Так, деякі дослідники (Л. Блумфілд, І. Епштейн, Е. Ленц, А. Любарська) наполягають на шкідливості білінгвізму в будь-якому віці, а для розумового розвитку дитини взагалі вказують на його небезпечність.

З психолінгвістичної точки зору важливо підкреслити, що рідна мова є також запорукою успішного вивчення будь-якої іншої мови – як для дітей, так для дорослих. Є переконання в тому, що у процесі оволодіння першою мовою розвивається важлива пізнавальна компетенція, що сприяє успішному вивченню другої мови. Немає сумнівів стосовно дітей-білінгвів, що якщо засвоєння рідної мови буде перервано занадто

рано, здобуття другої мови не може спиратися на міцний фундамент, що унеможливило б успішне засвоєння другої мови. Результати дослідження, проведеного вченим Дж. Куммінсом, узагальнюють ці уявлення в «гіпотезі про взаємозалежність розвитку», в якій йдеться про те, що перерваний розвиток першої мови (особливо якщо діти не вчаться читати та писати рідною мовою) створює негативне середовище для розвитку білінгвізму [7, с. 73]. Можна з упевненістю сказати, що для результативного опанування двох мов (рідної та іноземної) недостатньо тільки спілкуватися другою мовою, варто вдосконалити навички в рідній.

Висновки. Отже, є всі підстави зробити висновок, що одночасне опанування кількох мов позитивно впливає на психічний розвиток дітей-білінгвів із біетнічних сімей, а також активізує процес вдосконалення першої (рідної) мови. Отримані в процесі вивчення двох мов нові знання сприяють розширенню кругозору в дітей-білінгвів із біетнічних сімей, здійснюють позитивний вплив на інтелектуальний, культурний, емоційний та мовленнєвий розвиток дітей-білінгвів.

Перспективним у подальших пошуках із цієї теми вважаємо вивчення впливу віртуальної комунікації на актуалізацію іншомовного мовлення в білінгвів.

Література:

1. Антонюк Р. Двомовне навчання як реалізація принципу полікультурності в Україні, Румунії та Молдові : монографія. Київ : Лист, 1999. 288 с.
2. Богуш А. Мовленнєво-ігрова діяльність дошкільників: мовленнєві ігри, ситуації, вправи : навч. посібник. Київ : Слово, 2008. 256 с.
3. Вайнрайх У. Языковые контакты: состояние и проблемы исследования. Київ : Вища школа, 1979. 264 с.
4. Baker C. Foundations of Bilingual Education and Bilingualism. 3rd edn. Clevedon : Multilingual matters Ltd, 2001, 497 p.
5. Bialystok E. Bilingualism in development: Language, literacy, and cognition. New York : Cambridge University Press. 2001. 288 p. <http://dx.doi.org/10.1017/CBO9780511605963>
6. Bialystok E. Language Processing in Bilingual Children. Cambridge : Cambridge University Press, 1991, 238 p.
7. Cummins J. Bilingualism and Special Education: Issues in Assessment and Pedagogy. England : Multilingual matters, 1984, 306 p.
8. Nakata K. Mirror of language: The debate on bilingualism. New York : Basic Books, 1986, 286 p.
9. Heller C. Multilingual Living. URL: <http://www.multilingualliving.com/purchase-multilingual-living-magazine/> (дата звернення: 29.08.2019).
10. Mackey W. The Description of Bilingualism. Readings in the Sociology of Language. The Hague : Mouton, 1968. P. 554–584.
11. Paradis J., Genesee F., Crago M. Dual language development and disorders: A handbook on bilingualism and second language learning (2nd Edition). Baltimore, MD : Brookes, 2001. 212 p.
12. Raguenaud V. Bilingual by Choice. Raising Kids in Two (or more!) Languages. URL: <http://www.bilingualbychoice.com/about.html> (дата звернення: 21.08. 2019).

13. Raguenaud V. Bilingual by Choice. Raising Kids in Two (or more!) Languages. London: Quercus, 2009, 228 p.
14. Romaine S. Bilingualism. Oxford : Blackwell Publishing, 2004. 384 p.

Devitska A. Some features of speech production in bilingual children from bi-ethnic families

Summary. The article describes different approaches and trends in the study of language specificity in bilingual children from bi-ethnic families in modern linguistic research. The issue of research on the development and dissemination of bilingualism is at times in sociolinguistic studies and intercultural communication, as it is in a state of intense dynamics and is significantly affected by globalization.

Bilingualism in the article is considered as the practice of alternate use of two languages, or as the presence and functioning within one society of two or more languages. It is emphasized that the specificity in the use of languages by pre-school bilingual children from bi-ethnic families is that there is no clear boundary between the first and second levels of mastering two languages, and during the sequential mastering of two languages, the second language will inevitably be acquired on the background of the first. Thus, the very first language is the driver and founder of cognitive development, playing a crucial role in determining the intellectual perception of the world.

The influence of bilingualism on cognitive development is revealed and features of actualization of foreign language speech in bilingual children from bi-ethnic families are established. It is analyzed that the acquisition of some communication skills in a foreign language is able to improve the child's bilingual skills in his native language, including improving reading and writing skills, effectively formulating and expressing his/her own thoughts, developing confidence in his/her foreign speech production.

It is characterized that under the age of three, the child learns both languages spontaneously, due to the mechanisms that ensure mastery of the mother tongue. It was found that the communicative activity of the child will progress in the same way in each language, provided that the child perceives the utterances he/she hears and reads at the same level. After three years age, these mechanisms begin to change and are further leveled.

It is concluded that bilingual children are characterized by more global way of thinking, beginning from a young age, as they are typically influenced by at least two different cultures from the very birth. This practice promotes better understanding, conservation and appreciation of different cultures. It is emphasized that the bilingualism of preschool children has significant differences from the bilingualism of adults because of its instability, dynamics, and difficulties in establishing it.

Key words: children's bilingualism, bi-ethnic families, multiethnic families, foreign language acquisition, intercultural communication.